

ROMO KALANTOS SUSIDĖGINIMO AKTAS 1972 METAIS

KASTYTIS ANTANAITIS. 1972 METŲ GEGUŽĖS ĮVYKIAI KAUNE

Kai prie Kalantų namų susirinkęs jaunimas sužinojo, kad laidotuvės jau įvykusios, kilo pasipiktinimo banga. Susirinkusieji sustabdė eismą ir Vytauto Kaladės bei Antano Kačinsko paraginti nutarė eiti miesto centro link. Pakeliui minia vis gausėjo, skandavo šūkius „Laisvę Lietuvai“, „Laisvė“, „Rusai, lauk iš Lietuvos“, prisijungė ir vyresnės kartos žmonių. Prie Katedros demonstrantai sustojo pagerbti R. Kalantą tylos minute. Prie susidėginimo vietos ir šalia esančių Vykdomojo komiteto rūmų R. Baužys, A. Kačinskas, V. Kaladė, V. Urbonavičiūtė skandavo šūkius apie R. Kalantą, taip pat šūkius, nukreiptus prieš milicijos darbuotojus. Milicijos ir KGB darbuotojai bandė minią išvaikyti, bet pajėgų neužteko ir demonstrantai tęsė savo eiseną. [...] Jaunimas, reikšdamas protestą, spardė šiukšlių dėžes, vartė suolus, prie „Romuvos“ kino teatro iš jų bandė pastatyti barikadą. Prasidėjus naujiems susidūrimams su milicija, demonstrantai ėmė į malšintojus svaityti akmenis ir bent vieną iš jų sužalojo. Buvo išdauztos kelių parduotuvių vitrinos, padegtas milicijos motociklas. Milicijai pradėjus gaudyti demonstrantus, dauguma jų bėgo slėptis į Laisvės alėjoje esančius kiemus, kai kuriuos patys gyventojai slėpė namų koridoriuose, sandėliukuose, palėpėse ar kitose patalpose. Dalis jaunuolių, norėdami išvengti suėmimų, sulipo į Laisvės alėjoje augusias liepas, nuo kurių buvo „nukelti“ tik gaisrininkams paleidus vandens srovę. [...] Apie 22 val. atvykus Vidaus reikalų ministerijos kariuomenės kareiviams, ginkluotiems lazdomis, šalmais ir skydais, įvyko naujas demonstrantų ir jų slopintojų susidūrimas. Buvo jau beveik tamsu, todėl nuo kariuomenės ir milicijos nukentėjo ne tik maištininkai, bet ir atsiųsti draugovininkai, kadangi jų skiriamųjų ženklų tamsoje negalima buvo įžiūrėti. Milicija, kariuomenė ir saugumo agentai išvaikė jaunimą, tačiau įtampa tebetvyrojo, buvo laukiama naujų neramumų.

Į pagalbą milicijai buvo pasiųsti kadriniai partijos darbuotojai, partinis-ūkinis ir komjaunimo aktyvas, draugovininkai (apie 300 žmonių), kurie kartu su KGB bei milicijos pajėgomis budėjo naktį. Naktis prabėgo neramiai, miesto centre kilo keli gaisrai, vienas iš jų - filharmonijoje.

[...] Gegužės 19-osios rytą R. Kalantos susidėginimo vietoje degė žvakė, buvo padėta puokštė gėlių, aplinkui tylėdama stovėjo 20–30 žmonių grupė. Civiliškai apsirengę milicijos pareigūnai neleido žmonėms būriuotis, nuolat kartojo: „Nesustokit, nesustokit, eikit toliau!“ Demonstracijos dalyviai, vengdami konflikto, pradėjo vaikščioti aplinkui. Minia pamažu augo. 16 valandą milicininkai vėl ėmė vaikyti ir mušti žmones. Vėl prasidėjo demonstrantų susidūrimai su malšintojais, tik šį kartą Laisvės alėjoje pasirodė kariuomenės mašinos ir pilna kovine ginkluote (automatais, dujokaukėmis ir granatomis) aprūpinti kareiviai. Laisvės alėja buvo blokuota ir apsupta, daugelis demonstrantų sumušti ar suimti. Nuo vakarykštės dienos malšintojai skyrėsi ypatingu įniršiu ir visiškai nepaisė žmonių – mušė visus pasitaikiusius po ranka, nekreipdami dėmesio, ar tai moterys, ar vaikai. Gegužės 19 dienos demonstracijose dalyvavo gerokai mažiau jaunimo ir „tvarka buvo atstatyta“ per dvi valandas. Tačiau ir šią dieną susidūrimuose ir demonstracijose, KGB duomenimis, dalyvavo apie 1500–2000 žmonių.

Antanaitis K. „Kalantinės ir jų aidai“, in: *Romo Kalantos auka: 1972 metų Kauno pavasaris* [sudarė Aleksandravičius E., Žukas S.], Vilnius: „Baltos lankos“, 2002, p. 36–51.

RYTIS BULOTA. ROMO KALANTOS SUSIDEGINIMO AKTO REIKŠMĖ

Romo Kalantos susideginimas Kaune ir jo iššaukti neramumai bei masinės demonstracijos prieš sovietų valdžią turėjo dvilypę įtaką visuomeninei Lietuvos sąmonei. Iš vienos pusės, po represijų žmonės pasidarė atsargesni ir gal net buvo įbauginti, tačiau iš kitos pusės tai, kad protesto akcijose dalyvavo jauni žmonės, užaugę jau sovietų valdymo metais, parodė, kad režimas nesugebėjo efektyviai išvystyti naujos, sovietinės tapatybės ir kad jis neturi tvirto masinio palaikymo.

Kalantos poelgis stipriai įtakoją lietuvišką kultūrą. [...] Romas Kalanta tapo didvyriu ir prisidėjo prie lietuviškos kultūros formavimosi, nors buvo vertinamas toli gražu nevienareikšmiškai. Kalantos ir jo bendraminčių šukuosenos, apsirengimas ar klausoma muzika tapo kultūriniais simboliais – net gitara buvo tokiu simboliu. Itin svarbu tai, kad 1972 metų įvykiai padarė ženkliai įtaką vertybinei sistemai. Pavyzdžiui – milicininko darbas, arba priklausymas komunistų partijai nėra gerbtini. Vertybinės sistemos, grįstos tautiniais ar demokratiniais sentimentais, nebuvo viešai demonstruojamos, tačiau buvo svarbios ir įtakingos.

[...]

Prasidėjus reformoms SSRS, devintojo dešimtmečio viduryje išryškėjo tiek disidentinės veiklos, tiek ir tiesiogiai 1972 metų Kauno įvykių svarba. Kaip jau minėta, jie padarė didelę įtaką lietuviškai kultūrai, kadangi visa karta žmonių, užaugusi jau sovietinio valdymo metais ir gyvai nebeatsimenanti nepriklausomos Lietuvos, o gal ir rezistencijos, gavo naujus tautinius didvyrius, kurie tuo pat metu buvo visiškai šiuolaikiški ir modernūs, todėl su jais buvo žymiai lengviau tapatintis. Žmogaus tapatybę formuoja daugelis veiksnių ir dažno jauno lietuvių formavimasi po 1972 metų labai supaprastinant galima pavaizduoti tokia logine grandine – klausiau Liuksemburgo radijo, man labai patiko grupė the Beatles, jie hipiai, jų gražios dainos ir gražios idėjos, aš irgi noriu būti hipis, Romas Kalanta buvo hipis, jis susidegino už Lietuvos laisvę, aš irgi trokštu, kad Lietuva vėl būtų laisva. Iš kitos pusės galima sukonstruoti ir kitokį tapatybės formavimosi modelį – skaičiau Šapokos „Lietuvos istoriją“, giminės man pasakojo apie nepriklausomą Lietuvą, aš esu Lietuvos patriotas, hipiai kovoja už Lietuvos laisvę, būdamas patriotas aš noriu būti toks kaip jie, jie klausosi vakarietiškos roko muzikos ir seka vakarietiškais madomis, todėl ir man artima vakarietiška kultūra. Tokiu būdu susijungė vakarietiškos, vartotojiškos visuomenės vertybės su tautiniais idealais ir tautinėmis vertybėmis. Nors, kaip jau buvo minėta, tokio masto demonstracijų kaip 1972 metais nebevyko, visuomeninė sąmonė buvo paveikta tautiškų idėjų.

Bulota R. „1972 metų įvykiai Kaune šaltojo karo kontekste ir jų įtaka lietuviškai kultūrai“, in: *Kauno istorijos metraštis*, t. 4, 2003, p. 113–116.